

nyű beszerezhetősége és feldolgozhatósága indokol. A kategóriára jellemzőek a cigaretta- és dohánytartó dobozok, perselyek, sétatokok és a hangszerek is. A textíliák lehettek kendők, falvédők, párnák, amelyeken sok esetben zászlók, címerek, ezredjelvények, vagy személyes vonatkozású feliratok jelentek meg. Ezek a darabok általában térben és időben jól behatárolhatóak, hiszen egyszerű technikával meglehetősen sok adatot fel lehetett rajtuk tüntetni.

A továbbvezető irodalom megadása mellett a szerző gyakorlati tanácsokat is nyújt a gyűjtőknek, valamint felsorol több olyan (köz)gyűjteményt, amelyet a téma iránt érdeklődőknek megtekintésre ajánl. A kötet sajátossága (és talán hiányossága is egyben), hogy ezek mind az egykor az antant kötelékébe tartozó országok területén vannak. A könyvben a tájékozódást névmutató segíti.

A szerző, Nicholas J. Saunders régészetet és szociálintropológiát tanult a sheffieldi, southamptoni és cambridge-i egyetemeken. 1998 és 2001 között a Brit Akadémia kutatójaként

az első világháború antropológiáját tanulmányozta, s Nagy-Britanniában elsőként írt tanulmányt a „lövészárók művészetéről.” A témában több kiállítás rendezéséhez nyújtott szakmai segítséget Angliában, Franciaországban és Németországban. A könyv megjelenésekor a University College London antropológia tanszékén tárgyi kultúrát oktatott.

A kötetben tárgyalt emléktárgyak egyes típusai jelentős számban megtalálhatóak a legtöbb magyar magán- és közgyűjteményben. Nem érdektelen tehát a hazai gyűjtők és szakemberek számára megismerkedni Nicholas J. Saunders kategorizálásával, amely új megvilágításba helyezi a műfajt, és átfogó képet ad elsősorban az antant-hatalmak háborús tárgyi tömegkultúrájáról. Nagyszerű felvételeinek is köszönhetően a könyvet érdeklődéssel forgathatják, akik fogékonyak a történelem nagy jelentőségű eseményei és a mindennapi kultúra találkozásának emlékei iránt.

Sallay Gergely Pál

STEFAN REST – M. CHRISTIAN ORTNER – THOMAS ILLMING

DAS KAISERS ROCK IM I. WELTKRIEG

Uniformierung und Ausrüstung der österreichisch-ungarischen Armee von 1914 bis 1918

(Publikation des Herresgeschichtlichen Museums, Militaria Verlag, Wien, 2002. 507 o., ill.)

Érdemes megjegyezni, hogy a nagy múltra visszatekintő, s az utóbbi évtizedekben egyre terebélyesedő nemzetközi egyenruhatörténeti-, és felszereléstani szakirodalomban – lényegében – igen ritkának mondhatók az egykori Habsburg Birodalom/Osztrák–Magyar Monarchia vonatkozó témaköreit érintő feldolgozások. A jelen kötethez hasonló, egy-egy időszakot átfogóan bemutató feldolgozás pedig eddig még egyáltalán nem jelent meg.

A kötet összeállítása során a szerzők alapvetően a bécsi Heeresgeschichtliches Museum vonatkozó anyagait vették alapul, ami nagyszámú unikális, illetve rendkívül ritka darab bemutatását is lehetővé tette. Ezen túlmenően saját gyűjteményeikre, egyes (osztrák) magángyűjtők tárgyaira, s családoknál megőrződött emlékekre is támaszkodtak. A kötet döntően az ún. „közös” vonatkozásokra koncentrált.

Egyes rövid, történeti-hadtörténeti részletektől eltekintve a mű kizárólag egyenruházati-felszerelési kérdéseket tárgyal, ám a „Königgrätztól Sarajevóig” cím alatt az olvasó áttekintésre lelhet a korábbi időszak egyenruházatának fejlődéséről is.

Részletes taglalja a mű a korban használatos rendfokozati jelzések történetét, illetve azok megjelenését az egyenruházaton. Megismerhetjük a korban alkalmazott, az egyenruházati darabokon fellelhető ún. kincstári bélyegzéseket is.

Különös aprólékossággal tárgyalják a szerzők a korabeli fővegféleségeket (csákó, vadászkalap, tiszti sapkák, tábori sapkák, csendőrsisak, trópusi sisak, rohamsisakok). Az egyes változatoknál részletek is bemutatásra kerülnek, pl. csákócímer, -rözsza, -zsinórtat. Olvashatunk a fővegféleségek tokjairól

is. Megismerkedhetünk pl. az I. Ferenc József tulajdonából származó tiszti sapkával. Különlegesség a tábornokok fehér tiszti sapkája. A tiszti sapkák széles, magasabb, illetve alacsonyabb változata és e jellegzetes fővegtípus tábornoki változata is tanulmányozható. Igen érdekes a tábori sapkák változatait bemutató rész. A mű kiemelt részletességgel mutatja be a Landwehr-nél használt sapkaanyagot, valamint a hegyi csapatok által használt változatokat is. Nem érdektelen pl. az első világháború időszakában a fővegféleségeken igen elterjedt jelvényhasználat tárgyalása. Igen érdekes, eddig alig érintett kérdés az Osztrák-Magyar Monarchia bosnyák katonái által használt tradicionális fezféleségek ismertetése. Tekintettel a csendőrség hadi alkalmazására (tábori csendőrség stb.) a szerzők kitérnek a lajtán túli csendőrség egyes vonatkozásaira is.

Rendkívül érdekes – és szintén alig érintett – téma az első világháború időszakában, a Központi Hatalmak által az Oszmán Birodalom oldalán bevetett osztrák-magyar katonák egyenruházatainak, trópusi sisakjainak bemutatása.

A recenzióknak különösen kedves az első világháború időszakában használt rohamsisakok (és változataik) tárgyalása. Nagyon érdekes pl. az átalakított, taréj nélküli dragonyos sisak bemutatása, de tanulmányozhatók a különféle homlokvédő lemezek, arcvédő lemezek stb. is. Látható a kötetben a homlokrészen K (Karl = Károly) névbetűvel ékesített sisak is.

Természetesen láthatók a könyvben különféle zubbonyok, nadrágok, kabátok, és más egyenruházati emlékek is. A képeken jól megfigyelhető az elő- és hátoldalak szabása, gombolása, az egyes darabok bélése.

Megismerkedhetünk olyan különleges egyenruhával is, mint amilyen pl. az Önkéntes Motorkerékpáros Csoporté volt. Részletesen ismertetik a szerzők az 1908-ban bevezetett tábori sűrű egyenruházat (tiszti és legénységi) nyári és téli változatát. A kötet részletesen taglal továbbá olyan kérdéseket is, mint pl. az ún. szabócímke, vagy az egyes egyenruházati darabok belső kidolgozása.

Több értékes személyi emléket is bemutatnak, pl. Jenő főherceg, Boroević Szvetozár, Kövess Hermann, báró Kroatin Sándor tábornagyok egyenruházati darabjait.

A munka talán leglátványosabb része a korabeli színes lovassági uniformisokat ismertető fejezet. Olvashatunk a dragonyosok, a huszárság, az ulánusok és a Landwehr-lovasság egyenruházatáról. Itt is nagy teret kapnak a fővegfélék (csákó, sisak, sapkaféleségek). Az első világháború időszakának jellegzetességei közé tartozott a korábbi, színes egyenruházati darabok tábori sűrű változata. Hasonló részletességgel kerül bemutatásra a tűzérség viselete is.

Fontos és érdekes a tábornoki kar, illetve a vezérkar egyenöltözékét tárgyaló rész. Itt a szerzők a hangsúlyt az ún. német viseletű tábornoki öltözetekre helyezték. Tanulmányozhatunk több fontos személyi darabot is (pl. I. Ferenc József, Franz Conrad von Hötzendorf Tersztyánszky Károly, báró Stöger-Steiner Rudolf egykori egyenruháit).

Nagyon érdekes, egyedülállóan gazdag a felszerelési tárgyakat bemutató rész, melyben cipőféleségek, mászóvasak, csizmák, lábtekercesek, zoknik, kesztyűk, fülmelegítők, hőszemüvegek, gombok, csatok, övek, szolgálati jelvények is találhatóak. Igen gazdag a patron- és pisztolytáska-anyag, de olvashatunk kenyérszakokról, hátbőröndökről is. Gazdag gázálarcanyag (pl. lógázálarc) is közlésre került.

A személyi védőeszközök szintén érdekes emlékei a kornak. A dőgcédulák különféle (a korban használatos) változatai sem maradtak ki. Bemutatásra került a világháború utáni időszakra tervezett, mintapéldányokban elkészített egyenruházat is. Végezetül rövid áttekintést kapunk az egyenruházati emlékek ápolása, karbantartása, restaurálása témakörében is.

A monumentális kötet kiemelkedő értéke a rendkívül gazdag képanyag. A képek jelentős része nagyon jó állapotban lévő, eredeti egyenruházati emlékekről készült. Megjegyzendő, hogy a közölt anyagban sok a rendszeresítési minta és a sok, eleddig ismeretlen korabeli fénykép, melyeken az egyes darabok viselése nagyon jól tanulmányozható.

Örvendetes lenne, ha mihamarabb napvilágot látnának a szerzők és a kiadó által tervezett hasonló kivitelű és tematikájú további kötetek is. Megjegyzendő, hogy a mű német-, illetve angol nyelven is megjelenik.

Pandula Attila